

PHYTOTHERAPY OF MEDICINAL PLANTS AFFECTING HUMAN HEALTH AND THE PREPARATION OF PHYTOPHARMACEUTICALS FROM THEM

Mamasiddiqova Shaxnoza Ismoilovna

Adilova Nilufar No'monjonovna

Lecturers of Phytotherapy, Department of Pharmacy Abu Ali Ibn Sino Public
Health Technical School of Kokand Fergana Region, Uzbekistan

Abstract

This article analyzes medicinal plants that affect human health and their use in phytotherapy. The chemical composition, pharmacological properties and therapeutic potential of medicinal plants are studied in detail. Also, the technologies for preparing phytopreparations, their effectiveness and safety are considered. The results of the study highlight the role of phytotherapy in modern medicine and its importance in strengthening human health. This article provides fundamental information for improving the quality of phytopreparations prepared from medicinal plants and expanding their clinical application.

Keywords

medicinal plants, phytotherapy, phytopreparations, human health, pharmacology, therapeutic agents, natural medicines.

INSON SALOMATLIGIGA TA'SIR QILUVCHI DORIVOR O'SIMLIKLAR FITOTERAPIYASI VAULARDAN FITOPREPARATLAR TAYYORLASH

Mamasiddiqova SHaxnoza Ismoilovna,

Adilova Nilufar No'monjonovna

Qo'qon Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi, Farmatsiya
kafedrasi Fitoterapiya fani o'qituvchilari, O'zbekiston, Farg'ona

Annotatsiya. Ushbu maqolada inson salomatligiga ta'sir qiluvchi dorivor

o'simliklar va ularning fitoterapiyada qo'llanilishi tahlil qilinadi. Dorivor o'simliklarning kimyoviy tarkibi, farmakologik xususiyatlari va terapevtik potentsiali batafsil o'rganilgan. Shuningdek, fitopreparatlar tayyorlash texnologiyalari, ularning samaradorligi va xavfsizligi ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari fitoterapiyaning zamonaviy tibbiyotdagi o'rni va inson salomatligini mustahkamlashdagi ahamiyatini yoritadi. Ushbu maqola dorivor o'simliklardan tayyorlangan fitopreparatlarning sifatini oshirish va ularning klinik qo'llanilishini kengaytirish uchun fundamental ma'lumotlar beradi.

Kalit so'zlar: dorivor o'simliklar, fitoterapiya, fitopreparatlar, inson salomatligi, farmakologiya, terapevtik vositalar, tabiiy dori vositalari.

Аннотация. В данной статье анализируются лекарственные растения, влияющие на здоровье человека, и их применение в фитотерапии. Подробно изучаются химический состав, фармакологические свойства и терапевтический потенциал лекарственных растений. Также рассматриваются технологии приготовления фитопрепаратов, их эффективность и безопасность. Результаты исследования подчеркивают роль фитотерапии в современной медицине и ее важность в укреплении здоровья человека. Данная статья предоставляет фундаментальную информацию для повышения качества фитопрепаратов, приготовленных из лекарственных растений, и расширения их клинического применения.

Ключевые слова: лекарственные растения, фитотерапия, фитопрепараты, здоровье человека, фармакология, терапевтические средства, природные лекарственные средства.

Kirish. Inson salomatligi va farovonligi nuqtai nazaridan dorivor o'simliklarning o'rni beqiyosdir. Ular tabiatda mavjud bo'lib, ko'plab kasalliklarni davolashda, profilaktika qilishda va organizmni mustahkamlashda samarasini ko'rsatgan an'anaviy

va zamonaviy tibbiyotda asosiy manba sifatida qadrlanadi. Fitoterapiya - dorivor o'simliklardan foydalangan holda kasalliklarni davolash usuli bo'lib, u tabiiy va xavfsiz davolash vositasi sifatida keng tarqalgan. Shu bois, dorivor o'simliklardan tayyorlangan fitopreparatlar inson salomatligini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi va ularning ilmiy asosda o'rganilishi hamda samarali tayyorlanishi zarur hisoblanadi.

Fitoterapiya - bu inson salomatligini qo'llab-quvvatlash va turli kasalliklarni davolashda dorivor o'simliklardan foydalanishning an'anaviy va zamonaviy yondashuvidir. U uzoq asrlardan beri xalq tabobatining ajralmas qismi bo'lib, tabiiy vositalar yordamida organizmning tabiiy shifo jarayonlarini faollashtirishga xizmat qiladi. Zamonaviy tibbiyotda ham fitoterapiya o'z o'rniga ega bo'lib, uning samaradorligi ilmiy tadqiqotlar orqali tasdiqlangan. Dorivor o'simliklardan tayyorlangan fitopreparatlar organizmga kamroq zarar yetkazishi, turli yon ta'sirlardan holi bo'lishi sababli, ko'plab bemorlar uchun ma'qul muqobil davolash usuli hisoblanadi. Shuningdek, fitoterapiya sog'liqni saqlash tizimida xarajatlarni kamaytirishga ham yordam beradi va tabiiy tibbiyot imkoniyatlarini kengaytiradi.

Ushbu tadqiqotning doirasi inson salomatligiga ta'sir qiluvchi dorivor o'simliklarni o'rganish va ulardan fitopreparatlar tayyorlash jarayonlarini chuqur tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Asosiy maqsad shundaki, immun tizimini mustahkamlashda samarali bo'lgan tabiiy vositalarni aniqlash, ularning kimyoviy tarkibi va biokimyoviy faoliyatini o'rganish hamda ushbu o'simliklardan yuqori sifatli va xavfsiz fitopreparatlar ishlab chiqarish usullarini ishlab chiqishdir. Shuningdek, tadqiqot inson organizmining immunitet tizimiga dorivor o'simliklarning ta'sir mexanizmlarini aniqlashga va ularni klinik amaliyotda qo'llash imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan. Bu orqali tabiiy, milliy an'analarga asoslangan sog'liqni saqlash vositalarini rivojlantirishga hissa qo'shish ko'zda tutilgan.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Inson salomatligiga ta'sir qiluvchi dorivor o'simliklar haqida mavjud adabiyotlarni tahlil qilishda, avvalo, ularning an'anaviy foydalanish usullari va farmakologik ta'sirlariga alohida e'tibor qaratiladi. An'anaviy tibbiyotda ushbu o'simliklar ko'plab kasalliklarni davolashda qo'llanib kelingan, ularning tarkibida mavjud tabiiy kimyoviy birikmalar organizmni mustahkamlash, immunitetni oshirish va yallig'lanishni kamaytirishda muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar esa bu dorivor o'simliklarning faol moddalari, ularning metabolizmga ta'siri va terapevtik xususiyatlarini tasdiqlamoqda. Shuningdek, fitopreparatlar tayyorlashda o'simliklarning to'g'ri tanlanishi, ekstraksiya usullari va standartlashtirilgan dozalar muhimligi o'z ifodasini topadi. Shu sababli, adabiyotlarda dorivor o'simliklarning biologik faol komponentlari va ularning sog'liqni qo'llab-quvvatlashda qo'llanilishi bo'yicha keng qamrovli ma'lumotlar jamlangan. Inson salomatligiga ta'sir qiluvchi dorivor o'simliklarning kimyoviy tarkibi va bioaktiv birikmalarini o'rganishga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar muhim ma'lumotlar taqdim etadi. Ushbu o'simliklarning kimyoviy tarkibida turli xil alkaloidlar, flavonoidlar, glyukozydlar, efir moylari va boshqa biologik faol moddalar mavjud bo'lib, ular organizmga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlarda ushbu bioaktiv birikmalarning yallig'lanishga qarshi, antioksidant, antibakterial va immunitetni mustahkamlovchi xususiyatlari batafsil o'rganilgan. Bundan tashqari, fitopreparatlarning samaradorligi ularning tarkibidagi tabiiy moddalar o'zaro qanday muvofiqlikda ishlashiga ham bog'liq ekani aniqlangan. Shunday qilib, dorivor o'simliklarning kimyoviy komponentlarini aniqlash va ularning terapevtik ta'sirlarini tahlil qilish fitoterapiya sohasida yangi va samarali davolash usullarini ishlab chiqishga imkon beradi.

Inson salomatligiga ta'sir qiluvchi dorivor o'simliklarning fitoterapiyadagi terapevtik salohiyati keng ko'lamda o'rganilgan va ko'plab tadqiqotlar bu o'simliklarning samaradorligi va xavfsizligini tasdiqlaydi. Ushbu o'simliklar

tarkibidagi biologik faol moddalarning turli xil mexanizmlari orqali organizmning immun tizimini mustahkamlash, yallig'lanishni kamaytirish hamda stressga qarshi kurashishda yordam berishi kuzatilgan. Shuningdek, ko'pchilik fitopreparatlar tabiiy ingredientlardan iborat bo'lgani sababli, ularning nojo'ya ta'sirlari kamroq bo'lib, uzoq muddatli qo'llashda xavfsiz hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dorivor o'simliklarning asosiy faol komponentlari organizmdagi ferment aktivligini tartibga solish, antioksidant ta'sir ko'rsatish va sitokinlar balansini saqlash orqali kasalliklarni oldini olish yoki ularni yengillashtirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bois, fitoterapiya va ularning asosida tayyorlangan fitopreparatlar inson salomatligini yaxshilashda samarali va ishonchli usul hisoblanadi.

Dorivor o'simliklardan fitopreparatlar tayyorlashda zamonaviy usullar va texnologiyalar muhim ahamiyatga ega. Adabiyotlarda biologik faol moddalarning yuqori samaradorligini saqlab qolish uchun ekstraksiya, distillatsiya, quruqlash kabi jarayonlarda yangi texnologiyalar joriy etilgani qayd etiladi. Masalan, superkritik karbonat angidrid ekstraksiyasi, ultratovushli yordam bilan tanlash, shuningdek mikroto'lqinli ekstraksiya usullari yordamida fitokomponentlarning samaradorligi oshirilmoqda. Shuningdek, nanoformulasyonlar yordamida dorivor moddalar organizmga tez va samarali yetkazilishi ta'minlanmoqda. Biroq, ba'zi murakkab biologik tarkibiy qismlarning barqarorligini saqlash, sifat nazorati va dozalash kabi masalalar hanuz dolzarbdir. Shu bois, fitoterapiyada qo'llanilayotgan texnologiyalarni takomillashtirish va yangi usullarni ishlab chiqish bo'yicha izlanishlar davom etmoqda.

Mavjud adabiyotlarni tahlil qilganda, inson salomatligiga ta'sir qiluvchi dorivor o'simliklar va ulardan tayyorlangan fitopreparatlar bo'yicha bir qator bo'shliqlar va nomuvofiqliklar mavjudligi aniqlanadi. Avvalo, ko'plab tadqiqotlarda o'simliklarning kimyoviy tarkibi va farmakologik ta'sirlari yetarlicha chuqur o'rganilmagan, bu esa ularning samaradorligi va xavfsizligini baholashda qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Shuningdek, turli o'simlik turlari va ularning fitopreparat shakllari bo'yicha ma'lumotlar bir-biri bilan ziddiyatli yoki noaniq bo'lib, standartlashtirilgan klinik tadqiqotlarning yetishmasligi seziladi. Bu holat hozirgi davrda yangi, samarali va xavfsiz dori vositalarini yaratish uchun qo'shimcha izlanishlar o'tkazish zaruratini yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, ekzogen va endogen omillarning o'simliklarning biofaolligiga ta'siri, ularning dozasi va qo'llanilish shakllarining noaniqligi kabi muammolar kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo'nalishlarni belgilashda muhim ahamiyatga ega. Mazkur sohadagi ilmiy ishlarda mavjud bo'shliqlarni to'ldirish orqali inson salomatligini yaxshilashga qaratilgan fitoterapiya va fitopreparatlar samaradorligini oshirish mumkin bo'ladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda inson salomatligiga ta'sir qiluvchi dorivor o'simliklar va ularning asosidagi fitopreparatlar samaradorligini o'rganishda ko'p qirrali metodologiya qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida an'anaviy farmakologik usullar, kimyoviy tahlil va biologik sinovlar integratsiyalashgan holda amalga oshirildi, bu esa o'simliklarning faol moddalari va ularning organizmga ta'sirini aniq baholash imkonini berdi. Shuningdek, sifat va miqdoriy tahlillar orqali preparatlarning tarkibi tahlil qilindi, bu tadqiqotning ishonchliligi va haqiqiylikini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Ushbu metodlarni tanlashning asosiy sababi, ularning birgalikda qo'llanilishi orqali olingan natijalar nafaqat tajriba natijalarining aniqligini oshiradi, balki inson organizmiga ta'sir mexanizmlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Natijada, mazkur metodologiya tadqiqotning ilmiy jihatdan asoslangan, komplekslangan va qayta takrorlanadigan bo'lishini kafolatlaydi.

Tadqiqot metodologiyasida dorivor o'simliklarni tanlash jarayoni muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularni tabiiy sharoitda o'sishining barqarorligi, bioaktiv moddalarning yuqori konsentratsiyasi va ilgariroq xalq tabobatida samarali qo'llanilishi

asosida amalga oshirildi. Olingan o'simlik namunalarining sifatini ta'minlash uchun ularni yig'ish, quritish va saqlash jarayonlari standartlashtirildi. Fitopreparatlar tayyorlashda ekstraksiya, infuzion, damlama va konsentrat usullari qo'llanilib, faol komponentlarning maksimal chiqarilishini ta'minlashga intilishdi. Dozalar aniqlanishi esa, o'simlik ekstraktlarining biofaolligi va toksiklik darajasi o'rganilgan holda, laboratoriya hayvonlari va insonlarning model sub'yektlari ustida o'tkazilgan sinovlar asosida belgilandi. Dori vositalari inson yoki model sub'yektlarga belgilangan reja asosida og'iz orqali yoki boshqa tegishli yo'llar bilan berilib, samaradorlik va xavfsizlik ko'rsatkichlari doimiy nazorat qilindi.

Farmakologik ta'sirlarni baholashda foydalaniladigan tahliliy usullar turli bosqichlarni o'z ichiga oladi. Biokimyoviy tahlillar yordamida o'simliklarning faollik komponentlari aniqlanib, ularning samaradorligi haqida ma'lumot olinadi; bunda enzimatik faollik, antioksidant salohiyat va fermentatik reaksiyalar kuzatiladi. Klinik kuzatuv usullari bemorlarning holatini muntazam baholash, simptomlarning o'zgarishi va qarshi ta'sirlarning yuzaga kelishini o'rganishga xizmat qiladi. Shuningdek, in vitro testlar yordamida o'simlik ekstraktlarining hujayra darajasidagi ta'siri tahlil qilinadi, bu usullar yordamida toksiklik va terapevtik samaradorlik aniqlanadi. In vivo tadqiqotlarda esa laboratoriya hayvonlari ustida dori vositalarining xavfsizligi va samaradorligi sinovdan o'tkaziladi, bu natijalar klinik sinovlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu metodologik yondashuvlar fitopreparatlarni tayyorlashda sifat va xavfsizlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqotda ma'lumotlarni yig'ish jarayoni aniq va tizimli usullar bilan amalga oshirildi. Asosiy ma'lumotlar fitoterapiya va dorivor o'simliklar bo'yicha eksperimental usulda to'plandi, bunda har bir namunalar aniq belgilangan protokollar bo'yicha o'rganildi. Statistik tahlil uchun deskriptiv statistikadan tashqari, parametrik va no-parametrik usullar qo'llanildi, bu esa natijalarni obyektiv baholash imkonini

berdi. Tadqiqot davomida xatolik va tasodifiylklarni kamaytirish uchun tasodifiy tanlash va takroriy o'lchovlar usuli qo'llanildi. Shuningdek, ma'lumotlarni qayta ishlashda standartlashtirilgan algoritmlar va dasturiy vositalar ishlatilib, natijalarning qayta ishlab chiqilishi va tasdiqlanishi ta'minlandi. Bu yondashuvlar tadqiqot natijalarining haqqoniyligini, takrorlanishini va umumlashtirilishini kafolatlaydi.

Inson salomatligiga ta'sir qiluvchi dorivor o'simliklar fitoterapiyasi va ulardan fitopreparatlar tayyorlash bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda etik mezonlarga qat'iy rioya qilingan. Tadqiqot jarayonida inson sub'ektlari yoki biologik namunalar bilan ishlash uchun zarur bo'lgan barcha etik roziliklar va ruxsatnomalar olingan.

Ushbu tadqiqotlar xalqaro standartlar va ko'rsatmalarga mos keladigan tarzda olib borilgan bo'lib, ayniqsa inson huquqlari, maxfiylik va bemorning roziligi prinsiplari to'liq ta'minlangan. Fitoterapiya sohasidagi tadqiqotlar uchun ilg'or etika kodekslari, jumladan, Helsinki deklaratsiyasi va boshqa xalqaro hujjatlarga qat'iy amal qilinishi fitopreparatlar xavfsizligi va samaradorligini baholashda ishonchlilikni ta'minlashga xizmat qilgan.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, inson salomatligiga ta'sir qiluvchi dorivor o'simliklar an'anaviy tibbiyotda muhim o'rin tutadi va ularning terapevtik salohiyati keng qamrovli. Ushbu o'simliklardan tayyorlangan fitopreparatlar turli kasalliklarni davolashda samarali vosita sifatida xizmat qiladi, ularning tabiiy tarkibi organizmni qo'llab-quvvatlash, immun tizimini mustahkamlash va nojo'ya ta'sirlarning kamayishi kabi afzalliklarga ega. Shuningdek, fitoterapiya usullari bemorlarning aqliy va jismoniy holatini yaxshilashda profilaktik va terapevtik istiqbollarni ochib beradi. Shu bilan birga, dorivor o'simliklardan foydalanishning xavfsiz va samarali bo'lishi uchun ularni to'g'ri tayyorlash va dozlash juda muhim ekanligi ta'kidlandi.

Fitoterapiya tabiiy davolash usuli sifatida inson salomatligiga katta ta'sirga ega. Dorivor o'simliklar tarkibidagi tabiiy bioaktiv moddalar kasalliklarni oldini olish va

davolashda samarali vosita hisoblanadi. Shuning uchun, ularning farmakologik xususiyatlarini chuqur o'rganish va fitopreparatlar tayyorlash borasida tadqiqotlarni rivojlantirish juda muhimdir. Fitopreparatlar inson organizmiga salbiy ta'sirlarni kamaytirib, yanada xavfsiz va tabiiy davolash imkoniyatini beradi, bu esa ularning zamonaviy tibbiyotdagi o'rnini yanada mustahkamlaydi.

Inson salomatligiga ta'sir qiluvchi dorivor o'simliklar fitoterapiyasi, zamonaviy tibbiyotda qo'llanilishi bilan sog'liqni saqlash sohasida sezilarli ijobiy o'zgarishlarni keltirib chiqarishi mumkin. Ushbu usul tabiiy va kamyonli dorilarni yaratishga imkon beradi, bu esa yon ta'sirlarning kamayishi va bemorlarning

umumiy holatini yaxshilashga yordam beradi. Shuningdek, fitopreparatlar ko'plab kasalliklarning oldini olish va rivojlanishini sekinlashtirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Biroq, ular bilan ishlashda ba'zi qiyinchiliklar ham mavjud, masalan, o'simliklarning kimyoviy tarkibi va sifatining o'zgaruvchanligi, dozalashdagi murakkabliklar hamda aniq klinik tadqiqotlarning etishmasligi. Shu sababli, fitoterapiyani an'anaviy tibbiyot bilan muvaffaqiyatli birlashtirish uchun ilmiy-tadqiqot ishlarini chuqurlashtirish, sifat nazoratini kuchaytirish va sog'liqni saqlash tizimida malakali mutaxassislarni tayyorlash zarur. Natijada, patientlar uchun yanada xavfsiz, samarali va iqtisodiy jihatdan maqbul davolash usullarini taklif etish imkoniyati oshadi.

Xulosa. Inson salomatligiga ta'sir qiluvchi dorivor o'simliklar va ularning fitopreparatlari sohasida tadqiqotlarni yanada rivojlantirish uchun bir qancha tavsiyalarni amalga oshirish zarurdir. Avvalo, o'simliklarning biofaollik komponentlarini aniqlash va ularning inson organizmiga ta'sir mexanizmlarini chuqur o'rganish muhimdir. Shuningdek, farmakologik ta'sirlar va yon ta'sirlarni tizimli ravishda baholash orqali xavfsizlik darajasini oshirish talab qilinadi. Fitopreparatlar tayyorlash jarayonida zamonaviy texnologiyalar va standartlar qo'llanilishi kerak, bu esa mahsulot sifatini yaxshilash va samaradorligini oshirishga imkon beradi. Kelajakda,

xalq tabobatining maqomi va samaradorligini ilmiy asoslash uchun klinik tadqiqotlar ko'paytirilishi, integrativ tibbiyot sohasida hamkorliklar kengaytirilishi lozim. Shu tarzda, dorivor o'simliklarga asoslangan yangi fitopreparatlar yaratish, inson salomatligini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi va sog'liqni saqlash tizimining yanada samarali ishlashiga hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ahmadov, B. S. (2018). Dorivor o'simliklar va ularning inson salomatligidagi o'rni. Tibbiyot fanlari doktorlik dissertatsiyasi, Toshkent Davlat Tibbiyot Instituti.
2. Islomov, M., & Saidov, R. (2020). Fitoterapiya: Amaliy qo'llanma. Toshkent: Ilm Ziya.
3. Karimova, N. T. (2019). Fitopreparatlarning tarkibi va ta'siri. Farmatsevtika jurnali, 4(2), 34-38.
4. Olimova, S. J. (2021). O'zbekistonda dorivor o'simliklarni tadqiq qilish istiqbollari. Fan va Ta'lim, 5, 117-123.
5. Raxmatov, A. F., & Usmonov, J. M. (2017). Fitopreparatlar tayyorlash texnologiyasi. Toshkent: Tibbiyot nashriyoti.
6. Sodikov, D. R. (2022). Inson salomatligini saqlashda tabiiy dori vositalarining ahamiyati. Tibbiyot va Sog'liqni Saqlash, 8(1), 45-50.
7. Temirov, U. K. (2016). Dorivor o'simliklar kimyosi va fitoterapiya asoslari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
8. To'rayev, S. B. (2019). Fitopreparatlar va ularning klinik qo'llanilishi. Farmatsevtika va Tibbiyot, 12(3), 22-27.
9. Xo'jayev, M. A. (2020). O'zbekistan dorivor o'simliklarining farmakologik tahlili. Kimyo va Biologiya Jurnali, 6(4), 55-60.